В. ЛЄНІН

Кожний з великих людей мав своїх предтечів, що звістували їх близький прихід. Мав свого предтечу і Лєнін. Ним був Достоєвський. Правда, він ненавидів Лєніна навіть не знаючи його, але — знав, що він прийде, і то дуже скоро. Бо власне про Лєніна і ні про кого іншого думав він , коли в "Бєсах" обіцяв оповісти нам "про того підлого раба, про того смердючого і розпусного льокая, який перший вдрапається на драбину з ножицями в руках і розідре божественне лице великого ідеалу в ім'я рівности, заздрости і... травлення."

В сих кількох словах — ціла суть лєнінізму. З його офіціяльною програмою — "равенством", з його движучою силою — "заздрістю", з його правдивою метою — заспокоєнням найнижчих інстинктів юрби ("травлення"), з його психольогією збунтованого раба. І не припадково один з офіціяльних поетів, в якого замовлено оду на смерть большевицького папи, назвав його "вождьом возстающих рабов". Сей бунт рабів зродився з "ресентименту", з песимізму, розпачі, з почуття заздрости, фізичних і духовних калік , яких тисячами викидає наш соціяльний уклад. Се був бунт тих, кого Ніцше називав ehrgeizige schwitzende Plebejer, які все хотіли стягнути в діл, аби горою були їх вартости. Їх фільософія зачалася від "милосердя" до всіх покривджених, від утожсамлення злочинця з "нещасненьким", а скінчилася на: — "я і жуліков уважаю" Горьківського Луки; на: "стидно бить хорошим" Л.Андрєєва, або "стидно мати моральні засади і не мати сіфіліса" (Винниченка), коли маса купається на дні розпусти, — і нарешті на творчости Єсеніна, для якого "найліпшими прихильниками большевицької поезії були проститутки і бандити"... (зноска Гл. Нов. Рус. Книга, ч. 5, 1922 р. Берлін).

Все, що досі уважалося за сильне, величне й гарне — стягнути в діл.

Усе досі нікчемне і погорджуване — піднести до значіння нових моральних цінностей. Змішати все поетичне з болотом і опоетизувати проституцію і бандитизм, ось ціль большевиків. "Ісповєдь хулігана" — стала їх євангелією, "страна нєгодяєв" (назви Єсєнінських поем) — землею обітованою. Одиноке, що бракувало — се теорії. Їм треба було когось, хто б виправдовував їх інстинкти; треба було знайти того жертвенного козла, якого можна було б винуватити за всі їх кривди, треба — нарешті — було знайти те Зле, в порівнянню з яким їх світ був Добром. Власне сю теорію дав Лєнін. Усіх угорі — він назвав "буржуазією", зачислюючи до неї і людей праці, коли вони мали лише чисті руки і не знали сороміцької лайки. Всіх на долі — він назвав "пролєтаріятом", зачислюючи до нього фахових нероб, каторжників і повій, цілу Бакунінську "велику простонародну наволоч". Їх боротьбу назвав — "соціяльною революцією", а "страну нєгодяєв" — царством свободи і справедливости.

Така була теорія Лєніна, і той ніколи не зрозуміє большевицької революції, хто схоче прикладати до неї європейські соціялістичні категорії.

В голові сього фанатика, що родився десь у Симбірщині, в близькім сусідстві з колишнім Ханством Казанським, на границі з Азією, — категорії Марксизму прибирали зовсім інший вигляд, як у голові його європейських "колєг". Межи ними була така ж велика ріжниця, як між Людовиком XIV і Петром I, як між кардиналом Рішеліє і Гришкою Распутіном, як між монархією Миколи II і його кузина Джорджа V , між Кромвелем і Стєнькою Разином.

Підставою всіх його думок була "рівність" Достоєвського. Що се було російсько-лєнінська рівність? Аби не стягнути на себе обвинувачення в "шовінізмі", дам на се відповісти Д.Мережковскому: ся рівність большевицька, се "воля до упрощення, метафізична воля до дикости", до зрівняння всього.

Так учив Л.Толстой, так учив В.Лєнін. "Ось камінь на камени лежить первозданно, дико — се добре; але ось камінь положено на камінь — се вже не так добре; а ось камінь із каменем зліплений залізом або цементом, — се зовсім погано: тут щось будується: все одно що — палац, касарня, в'язниця, митниця, слабниця, дім розпусти, академія; все, що будується — зло, або бодай дуже сумнівне добро". Перша толстовська і лєнінська думка на вид всього, що хоч трохи підноситься над загальним рівнем, се — його "упростити, знизити, вигладити, зломити, зруйнувати так, щоб не лишилося каміня на камені і щоби знов усе було — дико, просто, пласко, гладко, чисто." (Збірник "Царство антихриста", Мюнхен, 1922 р.,ст. 1923.) Звідси непримиримість Лєніна, його безкомпромісовість, або, як говорилося в большевицьких кругах, "твердокамінність". Той, хто стремить усе зрівняти з землею, не може переговорювати з ніким, що ще підноситься — багатством чи талантом — над вимріяним ідеалом рівности. "Ми думали Росія — дім, пише М-кий, ні, шатро! Шатро поставив номад і знов зложив — пішов далі в степ.

Голий, рівний степ — вітчина скитів-номадів. Що не зачорніє, не замаячить у степу, не піднесеться хоч маленькою цяткою, — все буде зрівняне, знижене, випалене, розтоптане скитською ордою. Воля до широти, рівного, голого, до фізичної рівнинности, до метафізичної рівности — се стара скитська воля — однакова в Аракчєєва, Бакуніна, Пугачова, Разіна, Лєніна, Толстого.

Зрівнаяли, випрасували Росію — випрасують Европу — випрасують цілий світ".

Ось, що таке лєнінська "рівність"! Що підноситься над овидом? — Вежі церков? — "Долой" церкву! Пам'ятники штуки? — Стягнути їх з постамента!

Палаци? — зруйнувати їх! Граничні стовпи? — спиляти! Гієрархія, відміни? — відміни нарушують рівність, "долой" відміни: старшинам здирають наплечники, "буржуям" — футра, "хохлам" обтинають оселедці, як бороди боярам двіста літ тому. Інтелігенція підноситься над

юрбою — "долой" інтелігенцію! Все під одну мірку, все на одно копито! (Органічну нездібність Лєніна шанувати чужі особисті або збірні права, найліпше характеризує його відношення до "права на самовизначення" України. В його листі до робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіном з грудня 1919 р. читаємо, що наша національна справа, се "справа про те, чи бути Україні окремою і незалежною українською соціялістичною радянською федеративною республикою, чи зіллятися Україні з Росією в єдину радянську республику". І дальше "Всеукр. з'їзд рад вирішить справу про те, чи з'єднати Україну з Росією, чи залишити Україну самостійною й незалежною республікою, а в останнім випадку — який саме федеративний зв'язок установиться між Україною і Росією". Іншими словами: самостійність України без федеративного зв'язку з Росією була для нього чимсь, що не існує в природі. Щоби зрозуміти сей погляд, треба знати як Лєнін розумів ідею національного самовизначення. Ще більш як 20 літ тому він писав: "Але безумовне визнання боротьби за свободу самовизначення зовсім не обов'язує нас підтримувати кожне жадання національного самовизначення. Соц. Д-ія, як партія пролєтаріята, ставляє як своє позитивне і головне завдання самоозначення не народів і націй, але пролєтаріяту в кожній національности. Інтересам власне сеї (класової) боротьби повинні ми підчинити вимогу національного самоозначення. В сім, власне і ріжниться наше ставлення національного питання від буржуазно-демократичного" (Искра, ч.44, 1903р.). Сим своїм ідеям лишився вірний Лєнін до кінця. Тому м.и. не має рації проф. С.Дністрянський ("Нова Держава", Прага, 23), коли каже, що "російська та українська революція переймили ідею самовизначення народів" (ст.8). В противність до української, російська революція — як се видно з лєнінських коментарів — не приняла сього гасла навіть хочби в деклярaтивній формі).

Всі ворожі його нівелюючому ідеалові сили називав він "буржуазією" або "буржуазними пересудами". Таким "пересудом" є держава, яка в комуністичному ладі засуджена на вмирання. "Пересудом" була ціла "буржуазна" економіка. Фабрика так само могла обійтися без патрона, як держава без царя. В теорії вартости Маркса найбільш йому

сподобалося, що той числився тільки з категоріями кількости і часу, ігноруючи якість.

Найбільш інтересувало його те, що Маркс узнав лише матеріяльне число, а не інтелєктуальні різниці; масу, а не провід; фізичну, а не умову роботу, — яко чинники в твореню цінностей. Свобода приватної ініціятиви? — але ж се приведе до вивищення здібніших над многоголовною пересічністю. Тому — приватну ініціятиву і приватну власність також проголошено буржуазними пересудами. Нехай живе "община" і "чорний переділ". А Лєнін також був дарвіністом, але на казансько-російський спосіб: для нього боротьба за життя полягала не на виживанню здібніших, а на їх винищенню. "Пересудом" була й "буржуазна фільософія". Беркли, Юм, Кант, Мах, Пуанкаре — для Лєніна се лиш добрі слуги буржуазії, їх доктрини не мають сенсу. Вони вигадані лише на те, щоби тримати пролітаріят у рабстві.

Кантова Ding in sich, щось, що стоїть понад нашими здібностями пізнання — є для Лєніна абсурд. Для нього неважно, чи можлива метафізика, чи ні, лише — чи не пошкодить вона "інтересам пролєтаріяту". Кантіянство є для ідеольога большевизму щось у роді "буржуазного центра", от як "кадети", чи що.

Наукову розвідку проф. Хвольсона проти Гекля Лєнін кваліфікує як "чорносотенну брошуру". Навіть гнозеольогію оцінював він мірилом свого нівеляційного ідеалу. Він ніколи не любив фільософії, ані філософів, як людей, що своїм інтелєктом підносяться над юрбою та ідейно панують над нею; які своїми метикуваннями лише заплутують річи, з вичерпуючою ясністю виложені в Марксовім "Капіталі". Тому, коли аж у зрілім віці, змушений нападами противників, зайнявся він сею проклятою наукою, зробив се лиш на те, аби майже всіх "любомудрів" відлучити від св. пролєтарської церкви. В сім варварі було щось з того каліфа, що казав спалити Александрійську бібліотеку, говорячи: коли в ній є те, що й в Корані — вона зайва, коли що інше — вона непотрібна. Всяка гієрархія — духова, економічна, політична, повинна бути

скасована в ім'я сеї дивовижної теорії "рівности", яку її творцеві захотілося чомусь назвати європейським іменем соціялізм.

"В ім'я рівности і — заздрости"... Заздрість — се був другий член лєнінської формули, движуча сила руху. І дійсно, що особливо вражає в ідеольогії лєнінізму, се якесь задушне повітря низької помсти і Schadenfreude неудачника, — яким ся теорія напоєна. Нічого свобідного й величного: ні геніяльного дотепу, ні вільного руху людини, яка бере те, що їй належиться по праву. Загальний тон большевизму, се тон Смердякова, що "ізмивається" над своїм "баріном". Сей льокайський "озорской" тон чується і в большевицькій поезії, у всіх сих Клюєвих та Єсєніних, які роблять революцію "під гармошки пяной клікі": які "кометою витягають язик буржуазному світу", які "випльовують з рота тіло Христове" і "Богові висмикують бороду": не повстання ображеної в своїм праві, свідомої своєї гідности свобідної людини, а п'яний бунт хама. Ся сама риса видна в різниці, з якою розправлялися зі своїми противниками Робесп'єр 1793 року в Парижі і Лєнін в Росії: там суд над королем, тут — удушення його мов щура.

Там — гільотина на площі, тут — куля в потилицю в темнім льоху, там — публічно при оплесках юрби, тут під гуркіт тягарового самоходу, аби ніхто не чув. Не в ім'я усвідомленого права, що не соромиться денного світла, лише "в ім'я заздрости", що мститься за свою нікчемність, не вірить у завтра і старається стерти сліди крови на руках. Як усі сі революціонери, на яких опирався Лєнін, з "слідами одідиченої хворобливости і анемії" — як характеризує їх один історик російської революції — Лєнін, також викинений поза рамки суспільности, не відчував до неї нічого, пріч мстивої ненависти і заздрісної злоби. В нім не було ні ідеалізму Фурієра, ні почуття високого післанництва Робесп'єра або Дантона, нічого крім культу злоби і заздрости, сих правдивих спружин лєнінізму. "Скрізь і у всьому — пише Тун — боронили вони протилежне минуле: ви облудники, ми будемо циніками. Ви найбільше ввічливі у відношенню висших від вас, — ми будемо грубіянами з усіма. Ви вітаєтесь не поважаючи, ми наступатимемо на ноги не перепрошуючи". Се хворобливе бажання неудачника "насолити" комусь,

"наробити збитків" вищому від себе, олляти його своїм болотом, — лише се стремління, позбавлене всяких інших вищих етичних мотивів, але задумане в грандіознім обсягу великої революції — ось були ті движучі сили, які викликав до життя большевицький Фавст, і яких не міг уже потім позбутися. Поруч із тою "рівністю" се є друга риса лєнінського генія, яка так ріжнить його від великих революціонерів Заходу, а російську революцію від — англійської, американської, французської або італійської.

"І травлення", кінчить Достоєвський. В сім останнім моменті є також одна з істотних різниць між лєнінською і французською революціями. Ідейні попередники 1789 року, Біфон, Вольтер, Мотескіє, — вірили, що людина є в засаді незіпсута, добра і мудра. Вона може одушевлятися великими засадами і до них треба апелювати революціонерові. З зовсім протилежного заложення виходив Лєнін. Коли вірити Бурцеву, знаний большевик, член Думи (і провокатор рівночасно) — Маліновський відкрив Лєнінови дещо зі свого минулого, в якім не бракувало сторінок чисто кримінальної природи. Лєнін перебив його, кажучи, що "для большевиків подібні річи не мають жодного значіння". Як він сам признавався, збирав він до свого окруження "всякую дрянь", аби лиш вона клялася на "Капіталі" Маркса і вміла "працювати". На таких самих засадах "добирав" Лєнін і своїх агентів за кордоном. Він апелював не до найліпших, лише до найпримітивнійших, до гірших сторін людини, формуючи свою армію революції, граючи на заспокоєнні її найпримітивнійших потреб. На питання, що вище: гречана каша, чи Сикстинська Мадонна, ще Писарєв відповів, що — каша. З ним погодився Толстой, з Толстим — Лєнін. Матеріяльна користь мас стояла в нього понад усякі абсолютні цінности, понад усякі засади — аксіоми. Родини, рідний край, релігія, особиста честь — хто має їх собі за Бога, є небезпечним масі, бо ставляє щось над нею і її примітивними пожаданнями. А кожна релігія, в тім числі і большевицька, забороняє будувати собі "іншого кумира опріч мене". Забороняв се і Лєнін. Бо руйнуюча робота большевизму могла тривати лиш так довго, як маси не знали інших моральних приказів, крім "грабь награблєноє"; доти, доки інтереси "травлення" були в них на першому пляні. Для того Бог — став

у нього мальовилом, причастя — сніданком, любов — змисловим пожаданням, сексуальним апетитом, національний прапор — ганчіркою, почуття вланої гідности — бандитизмом. Усі моральні засади були відкинуті, лишилося лише, panus і coitus. Решту кумирів — стягнено в болото: в ім'я рівности, заздрости і травлення.

Лиш в однім відрізнявся він від "льокая" Достоєвського: він був політиком у цілім значінню сього слова. Жолудкові інтереси маси стояли у нього понад усе, але він твердо знав, що для заспокоєння сих інтересів бунт не вистарчить, коли йому не присвічуватиме ясна політична ціль. "Грабь награблєноє" — се була перша точка його програми, але другою було: захоплення в свої руки політичної керми в державі. Сим різнився він від численних королів жакерій (і — додамо на ухо — від многих українських соціяльних реформаторів). Для них економічна реформа (хто б її не перевів) була всім. Лєнін — старався "жадним способом і абсолютно нічим" не дати зродитися (в масах) думці, ніби то найважнішою річчю є "економічна реформа", а не захоплення політичної влади ("Что дєлать?"). Своїм умінням зв'язати соціяльні і політичні цілі в одне, обійняти одною політичною думкою різні переворотові енергії народу — він був дійсно незрівнянний. Але поза тим — матеріяльний добробут мас, у найвульгарнійшім значінню слова, був і його ідеалом, перед яким гинули і пропадали всякі інші.

Французська революція відкинула Бога католицького, але впровадила культ "Вищої Істоти" (жерцем його був Макс Робесп'єр), Лєнін — з Бога зробив один з персонажів театру ляльок, а його місце не заступив нічим. В 1848 році, коли розюшена юрба пролєтарів вдерлася до Тюільрі, ні одної з палацових дорогоцінностей не зрушила вона з місця, хоч один одніський з тих блискучих предметів дав би хліб на ціле життя кожному з робітників. В революції Лєніна подібної сцени не може собі уявити жадна фантазія. Під час вересневих масових убійств аристократів у Парижі, їх коштовності зложено в комітеті: ніхто не важився сполучити обов'язок ката і злодія. В революції Лєніна — останнє було мотивом першого. Аби ліпше бачити смерть "тиранів" паризькі революціонери уступали передні місця своїм "дамам". Російська

революція знищила слово "дама", замінивши його "товаришкою", чимсь середнім межи професійною революціонеркою і професійною повією в густі Єсєніна.

Майже кожний з великих людей мав свого Бога, свою моральну аксіому, яка стояла понад маси, понад земні потреби одиниці. Кромвель і Густав Адольф — свою Біблію, Сократ — свого "даймона", Валєнштайн і Наполеон своє призначення, свою "звізду". У Лєніна гречана каша домінувала над усіма призначеннями, демонами, богами. Він знав тільки свого Маркса, який цілу проблєму відродження хворої людськости звів до значіння чисто жолудкової , а соціялізм — до значіння проблеми найбільшого числа... "Вождь бунтующаго раба", таким він був, таким і зійшов у домовину.

Мені кажуть: це ж карикатура діда Лєніна! Карикатура жовтневої революції! Вона ж привела до упадку згнилого режиму-царату, до увласнення селян і ін.! Ні, царат скинула мартівська революція, а до увласнення селян прийшло мимо волі Лєніна. Достоєвський дав добру дефініцію большевицького бунту і я лише підставив дійсні реальні величини в його альгебраїчну форму.

Але як міг удатися хоч на короткий час сей "бунт рабів"? — Дуже просто. Він удався власне тому, що дворянська аристократія, правляча верства втратила інстинкт панування, а буржуазія, — теплярна ростина уряду — ще сього інстинкту не набула. Ще Гоголь нарікав на прийняті в Росії "безконечні суперечки"; на те, що не було там ніяких загально прийнятих аксіом.

Його спостереження залишилися слушними до нашого дня. В психології російської буржуазії було не тільки "стидно бути добрим", але й багатим! І прудонівський погляд, "власність — се крадіж" був поширений не тільки серед пролєтаріяту. Що дивного отже, що Лєнінський досвід міг удатися? Революція все перемагає головне через слабкість опору. А сю слабість бачив ще той самий автор "Бєсів", коли писав: "Усі давно падуть і всі давно знають, що нема за що вхопитися. Я

вже тому переконаний про успіх сеї таємничої пропаганди, що Росія тепер се те головне місце, де все, що хочете може статися без найменшого опору".

Але як він міг перейти до порядку над революцією, над мартівською революцією, що скинула царя і запровадила республіку? — Власне тут прийшла йому на поміч напівварварська російська стихія. Щодо неї, то ще Герцен передбачав, що російська революція не затримається на півдорозі. Про се писав і Д.Мережковський у 1907 році: "Коли всі історичні форми нашого державного і церковного життя будуть відкинені, тоді в політичній і релігійній свідомости народа отвориться така порожнеча, яку не заповнять жадні існуючі форми європейської державности... Що ж далі? Скок у незнане, лет п'ятами до гори. Російська революція так само абсолютна, як самодержавство. Свідоме, емпіричне її продовження — соціялізм, несвідомо-містичне — анархія"... Отже не буржуазії, не соціялізмові, але анархії судилося взяти гору в російській революції. Не дивно, що її пророк затріумфував і над згнилим царатом, і над політичним істериком Керенським.

Лєнін був той, який (одиноко він!) серед непевних противників і нездецидованих приятелів зрозумів, чого хоче закований звір і вирвався бути його провідником. Він дав його бунтові ясну теорію і просту мету, свою просту, непохитну і цілостну думку, розпеченим залізом свого слова намалював у мозках "спартаків" таку для них звабливу і кріваву сцену страшного суду, їх розпорошені ненависти — зосередкував на одній точці, їх темним інстинктам підсунув шляхетні цілі, спопуляризував методи їх осягнення, нарешті надав цілому большевицькому рухові той понурий, чисто релігійний патос, без якого ані сей, ані який інший соціяльний рух ще ніколи не перемагав. У сім відношенню він був дійсно великий і лише заздрісники можуть заперечувати в сім його геніяльність.

Сю геніяльність навчимося ми ще більше подивляти, коли приймемо під увагу, що свою працю мусів він доконувати майже сам. Бо історія поставила його дійсно у трагічне становище: він переймив владу в

момент, коли правляча кліка вже згнила, і як дозрілий овоч упала під ножем революції, але він же ж мусів стати на чолі верств, які, хоч одиноко здібні до перевороту, ще не дозріли, щоб замінити собою стару аристократію, відіслану на ешафот. Життя примусило Лєніна скоро до переконання, до якого прийшов і Троцький (в своїй останній книзі — "Вопроси бита"): що російський "пролєтаріят дуже бідний історією і традицією", що він "малограмотен і малокультурен". Він умів зруйнувати старе, але не будувати щось нового. А найменше ту утопію, про яку марив Лєнін. Кожна утопія має свого диктатора і папу. Лєнін став — в одній особі — диктатором і папою большевизму. Ту анархію, яку розплутав своїми гаслами большевизм, можна було здавити тільки рукою диктатора, і Лєнін не відступив перед останніми вислідами своєї "теорії". Як кожний фанатик (а він безперечно ним був), готов він був накинути свою віру недовіркам. Він усе мав відразу до "солодкавого соціялізму" меншевиків. В.Чернов у "Волі Росії" наводить один його висказ: "Народини людини зв'язані з актом, який робить із жінки змучений, скатований, збожеволілий від болю, скрівавлений кусень м'яса. Про се треба пам'ятати, коли думається про стару — вагітну новим ладом — суспільність".

І Лєнін пам'ятав про се! Правда, він часто плутав лянцет хірурга з ножем різника, але се вже були нюанси, малозрозумілі для простолінійної льогіки творця большевизму. І треба признати, що власне сею відвагою покласти на операційний стіл цілу націю, відвагою взяти на себе відповідальність за все, і ще — нестриманою жадобою до влади і панування і переміг він усіх своїх противників: кадетів, меншовиків, соціялістів революціонерів і — Українців, які не зуміли зробити з своєї ідеї щось рівновартне большевизмові: ні своєю яскравістю, ні ексклюзивністю, ні абсолютністю.

Він був типовим диктатором, "людиною призначення". І то ще здавна. В сім відношенню він був типовим інтелігентом, що перебудовує світ після вигаданої в своїм кабінеті схеми. Інтелігентський Прокруст. Він давно називав "дурачками" тих політиків, які скептично ставилися до можливости "стягнути рух (мас) зі шляху, означеного окруженнєм"

(Іскра, ч. 12, 1901 р.). Ще в своїх перших писаннях (особливо в "Что делать?") він усе боронив думку, що стихія помиляється, що вона потребує "досвідчених керманичів", що "десяток розумних більш вартий, як сотка дурнів". Се останнє твердження — пише він звертаючись до противників — "я боронитиму, скільки б ви не нацьковували на мене товпу за мій "антидемократизм". Навіть більше, сей марксист тримається гадки, що в революційнім ділі "енергія не лише гуртка, але навіть окремої одиниці може доконати дива. Соціял-демократія повстала "незалежно від стихійного зросту робітничого руху" лише "наслідком розвитку думки у революційної соціялістичної інтелігенції". Отже єдиний рятунок для пролєтаріяту — се підчинити себе творчій соціялістичній інтелігенції, бо "стихійний розвій робітничого руху іде скорше до підчинення його буржуазній ідеольогії", до чистого, аполітичного тредюніонізму. Він був — як той реформатор Достоєвського — "переконаний, що нарід наш зараз таки прийме все, на що ми йому вкажемо, себто в суті річи те, що ми йому прикажемо.

Наші всечоловіки лишилися в відношенню до свого народу зовсім іще поміщиками, навіть по знесенню панщини. "На 2-ім з'їзді РСДРП він рішучо висловився за суворий централізм у партії, за "стан облоги" проти ріжнодумців: "Ми потребуємо зовнішньої карности, бо в нас нема карности внутрішньої". Сі свої засади переніс будучий диктатор Росії з партії на цілий нарід. Так, з боготворення маси прийшов він до апотеози одиниці, героя, якої міг би йому позаздрити Карлєйль, і до прославлення тої intelligence ordonnatrice, яку вихваляв "папіст", "монархіст" і "реакціонер" — Жозеф де Метр. Тільки, що він розумів ролю сеї "наказуючої інтелігенції" по своєму, по російськи. І тому — як се стверджують самі Росіяне — "в жадній країні ніколи не було такої кількости шпіонів і ще такої кількости катів (як у Росії). Сі дві посади — два кити, на яких спочиває російська державна диктатура"("Царство Антихриста", ст. Д. Філософова) Читач може спитає: як можуть у душі одної і тої самої людини міститися подібні суперечности: демофіл і диктатор, стремління ущасливити цілу людськість, усіх покривджених — з цинічною погордою до юрби? — Се вже таємниці психіки людини, уродженої ще в Європі, але лише в кількох верствах від Азії, таємниці

російської культури, де кожний народолюбець був у душі — "поміщиком". Л. Троцький слушно сказав, що "Інтернаціоналізм Лєніна не потребує рекомендації, але в той же час сам Лєнін — глибоко національний" (Більшовик, 26 січня 1924 р.). Як Шігальов у "Бєсах" міг він сказати про себе: "Я заплутався у власних даних, мій вислід цілком суперечний з заложенням, з якого я вийшов. Виходячи з безграничної свободи, я кінчаю безграничним деспотизмом. Додам одначе, що опріч моєї розв'язки суспільної формули не може бути жодної іншої".

Чи бодай сим героїчним засобом удалося йому осягнути свою мету? — Удалося, лише не його, а ту мету, для здійснення якої вибрала собі сю людину історія. Ex nixilo nixil, казали римляни. Він думав, що йому удасться зробити ex nihilo — нігілізм, з тим убогим матеріялом російської революції: перескочити одним махом у його "царство свободи". Але сьому генієві руйнації забракло позитивної концепції. Се зрештою типово російська риса. Про неї говорив іще Тургенєв у "Батьках і дітях", прирівнюючи Москаля до тих російських малярів, які "Рафаеля мали майже за дурня, бо, мовляв, авторітет, а самі безсилі й безплідні до огидження, а в самих фантазія дальше "Дівчини коло криниці" не сягає, хоч що хоч"! Подібне сталося і з Лєніном: він також мав всіх Рафаелів за дурнів. Не кажучи вже про "буржуазію", навіть усі європейські провідники пролєтаріяту були в нього "соціял-зрадники", "соціял-ідіоти". Він понищив усі авторитети, але коли прийшов час "созіданія", все скінчилося марним плагіятом: фельдфебелівською державою в дусі Миколи I, аграрною реформою в дусі П. Столипіна, і карикатурою капіталізму — НЕП-ом. Скінчилося — кажучи його ж словами, "пристосуванням великої революційної науки до пануючого міщанства." ("Держава і революція"). Інші верстви, не schwitzende Plebejer, ідеольогом яких був Лєнін, використали для себе революцію, яку вони також робили, хоч не вели в ній перед. Се було головно селянство. Разом із ним вийшли переможно і всі ті вартості, які викляв кремлівський сілябус: засади суспільної ієрархії, особистої ініціятиви, релігія, національне почуття, до якого довелося апелювати самому Лєніну. "Заздрість" — вигасла по насиченню, "рівність" — показалася

недосяжною, інтереси "травлення" — уступили місце так погорджуваним ним вищим абсолютним ідеальним цінностям.

Суверенність числа — показалася непримінимою навіть у країні "необмежених можливостий". Його замінили старі закони: історичної тяглости і селєкції.

Об'єктивно історія вибрала Лєніна для сповнення двох задач. Першою було: усунення збанкрутованої касти, що правила Росією, а яка вже стратила інстинкт панування, не вміючи виповнити елємментарних завдань: ані дотримати мира, ані провадити війну. Другою такою задачею було завернути Росію з того європейського шляху, на який впровадив її Петро І, і який в льогічних наслідках мав привести до розпаду імперії. (В своїх "Критичних спостереженнях по нац. питанню" (Просвєщеніє, ч. 10-12, 1913 р.) Лєнін писав: "Національна справа — попереду, пролєтарська — потім, говорять буржуазні націоналісти і пп. Юркевичі, Донцови і т. п. Пролєтарська справа — попереду усього, кажемо ми, бо вона забезпечує не тільки постійні і корінні інтереси праці та інтереси людности, але й інтереси демократії, а без демократії неможлива ні автономна, ні незалежна Україна". Сі слова наводять на питання, чи лєнінська диктатура як і взагалі жовтнева революція не були розпучливою пробою стримати розпад імперії, до якого з залізною конечністю допровадила б розпочата демократизація Росії? Знищити царат і врятувати імперію від розпаду, такі були завдання хвилі російської політики. І тому, проти своєї волі, висміваючи буржуазних революціонерів, що обмежувалися лише на політично-селянські революції, став Лєнін провідником власне сеї революції, бо соціялістична йому не вдалася. І тому, сміючись зі "стихії", апелюючи до "свідомого пролєтаріяту", беручи свою теорію на Заході (в Маркса) мріючи про світову революцію — він скінчив організаціїю євразійського бунту проти Європи. Перша з його справ йому удалася. Друга — й досі не вирішена. Російська "тройка", про яку згадував Гоголь, несеться хоч не з такою фурією, далі в своїм безпардоннім бігу, розтоптуючи на шляху племена і нації. І хоч збочують інші народи перед "тройкою, що несеться на зломання карку, але се може бути не від поваги перед нею, а просто від

жаху... А може і від відрази до неї". І вже недалекий той час, коли сі народи "перестануть збочувати, а стануть твердим муром перед летячою марою і самі спинять божевільний гін нашої розгнузданости, аби врятувати себе, культуру і цивілізацію". Здається сей пророкований Достоєвським час уже наближається, та що дні Комінтерна вже почислені. Створена Лєніном держава замість роздмухання світового пожару, мусить запобігати ласки західного банкіра і українського "куркуля".

Говорячи про своє завдання Наполєон казав: "Незнана сила жене мене до якоїсь невідомої мети. Доки вона не осягнута, я лишуся незахитальним і нетикальним. Але як тільки я вже не буду їй потрібний, вистане муха, аби перекинути мене." Се можна сказати і про Лєніна. Поки жили і активно виступали сили старої царсько-дворянської аристократії, поки роздиралася на части імперія царів, кремлівський паралітик жив і робив своє. Коли ся небезпека на разі минула, — природа не хотіла його навіть напівбожевільного лишити при життю.

В своїй інтересній книзі про папу, вже згаданий мною католицький письменник каже: "Давно зауважено, що революції зачинаються звичайно розсудними людьми, а кінчаться божевільними". Лєнін не хотів уступити сей "кінець" іншому, і тому на своїй власній особі мусів довести правдивість згаданого щойно правила.

Прокляттям нашої історії є те, що ми не могли сьому збірникові невгасимого фанатизму, неугнутої енергії і чисто понтифікального почуття власної непомильности — не могли протиставити нічого рівновартного. Але все ж історія занотує колись у своїх анналах, що коли Лєнін умер у Москві, то могилою лєнінізму була Україна.